

mythickou minulost — to by bylo prostě komické, kdyby to nebylo tak trapně naduté a samozvanecké. A co říci té jiné šabloně, na níž je založena tato báseň p. Kvapilova, že totiž všemi stinnými stránkami Ruska vinna je jeho forma státní a že by se to všechno dalo vyléčit pohodlně známým receptem: *liberalismem*? Místo odpovědi ptáme se p. Kvapila, neví-li nic o tom, že již drahně let nejlepší duchové Západu viní liberalismus — z dnešního našeho bankrotu duševního i hmotného? A tento liberalismus dnes tak strašně pošramocený a zkompromitovaný u nás chce p. Kvapil jen tak zhola doporučovat za lék ruským bolestem? Není to při nejmenším šablonovitá jalovost a povrchnost?

A konečně: našli by se v bohatýrech *Knížecích zpěvů*, jež p. Kvapil ukazuje dnešnimu Rusku jako vzory k napodobení, skutečně *odpůrci tyranie*?

Pochybuju a myslím, že musí pochybovat i p. Kvapil, vzpomene-li si, jak tito bohatýři ubili svého zcela nevinného bratra a soudruha jen proto, že knížeti Vladimíru zachtělo se jeho ženy . . . Ale všechno to je vůbec tak absurdní, že škoda o tom řeči.

Stejně žertovné jsou také dvě čtyřřádkové strofy položené jako motto ke knížce p. Kvapilově. Pan Kvapil mluví v nich s velikým despektem „o vřavě denní, půtek malicherných hluku“, z nichž prý se utíká v tyto grandiosně ideální a mužné oblasti bohatýrské. Ubohý p. Kvapil! Po kom to papouškuje? A jak opravdově se při tom tváří! Ostatně ví patrně, proč tou přítomností tak pohrdá! Má také proč. Tak bez duše, lhostejně, slepě a lživě se smí opravdu dnes psát již jen o minulosti . . . Kdyby chtěl p. Kvapil stejně psát o přítomnosti, prozradil by se, jak by otevřel ústa, a každý školák by se mu vysmál. Dnes k „nejmalichernější půtce“ je přes všechnen dělaný despekt p. Kvapilův třeba stokrát více síly, hloubky, bystrosti a idejí, než jich má celý jeho korunovaný fascikl.

Pochopuješ pojednou,
že to rodné kraje jsou,
že to tentýž ruch a tentýž klid,
který cítíš ve svých řadrech žít.

Na prsou i na nohách
tvého prachu země prach
nachytil se hustě, hřeje v něm
touha stará po bratrství tvém.

A ucítíš pojednou,
že tvé tělo větve jsou
a že nohy tvoje v zemi tkví
jako silný kořen stromův.

—————
pokojnou hlavu vznéstí nad okolí
a slyšet všude z blízkosti i z dále
šum vyžralosti, rozvoj neustálý.

(*Květy mých lučin*)

Před čtrnácti lety vyšla první sbírka lyriky Svobodovy „*Chladem a teplem*“. Taková pravá, ryze umělecká, vnitřem posvěcená knížka. Tak vnitřní, tak nic na vnějšek. Tenká knížka na špatném papíře hustě potištěná otřelými petitovými typy — bylo hned vidět, že autor, jenž si ji sám nakládal, spoří a hledí co nejvíce veršů vtěsnat do toho brožurkového sešitu. Měl jich patrně doma ve stolku hezkou snůšku ještě a šlo mu také o to, povědět něco v první své knížce, podat se, pokud možno, celý. Bylo to tak vážné a poctivé jako právě obsah té knížky, kde je Svoboda již in nuce — umělec po výtce vnitřní, psychologický, meditativní, hraničící leckdy až na typismus a symbolismus.

Knižka byla předně *svá*, neobyčejně *svá*, *novým stylem, strukturou, dikcí* — věci podstatně umělecké — kontrastovala až skoro s běžným tokem a rázem tehdejší naší poesie. Nová hlava přišla do literatury, nebylo o tom pochyby. Lyrika vnitřní. Méně barev a povrchu, zato více náladové malby, hudby, meditace. Tóny hluboké, o velikých těžkých věcech, o podstatě a záhadě bytí a světa, vnitřní celosti a poctivosti. Vyrovnání života ve smrti, objetí a utonutí lidského já v ohromných záhadných vodách pokrevenství, rodu a kmene, věčnost zápasu a rozvoje, hloubka prožití a ticho růstu a chlad i síla splynutí. A za každým veršem stála a dýchala psychická perspektiva. Čím více přemýšlím o zvláštním *charakterovém* kouzlu lyriky Svobodovy, tím více cítím: *zde je to!* Ano, za každým veršem stojí perspektiva. Není náhoda, že Svobodova poesie pracuje nejčastěji jedním elementem stále se vracejícím: *vzpomínkou*. V tom je psychologický zákon. Vzpomínka je sama poesie v přirozeném stavu. Sám krystalisační její proces. Sama poesie času, trvalého, věčného, tajemného, hlubokého zhuštění a očištění. *Očištění a zhuštění* — ta dvě tichá slova — ty dva pojmy — ty dvě představy — to je Svoboda básník. V tom je jeho psychologický klíč. Jen tak mohl napsat ta čísla poesie vlastenecké, skutečné poesie, jejíž některé ukázky přinesla kniha „*V našem vzduchu*“. Jen tak mohl dojít k té těžké meditativní lyrice, hluboké a jasné zároveň, kde složil posud, myslím, nejkrásnější své básně a jež je jedna z nejlepších našich sbírek veršových vůbec: ke „*Květům mých lučin*“ (1896). Jsou zde čísla, jež vyváží celé knihy.

Celá filosofie růstu a rozvoje, dějin i psychologie je tu uložena. Verše plné sladké moudrosti, verše překonání a utišení, verše vesmírové jednoty všeho života.

A umělecká čistota a ryzost! Jsou tam verše zdánlivě zcela běžné, nad nimiž se nezastaví laik, jež dovede pochopit jen básnický labužník. Šfavnatá teplá zeleň vedle klidných hlubokých zálivů duševních vod. A nade vším *vzduch*, ten bílý, světlý hojný ze sebe se vylévající a rozlévající vzduch psychický.

Jsou básníci, kteří píší různé genry, vedle lyriky třeba i dramata — ale ty genry nijak mezi sebou geneticky jim nesouvisí — není žádná

vnitřní psychologické příbuznosti mezi nimi. Kdo zná drama, vidí, že básník-dramatik v panu X. je úplně, ale úplně cizí básniku-lyrikovi, že ty dvě bytosti jsou v hrudi p. X. něco docela a úplně rozděleného. Malí básníci. Velikého básníka charakterizuje jedno: *jednota zorného úhlu ideového, stylového*, jímž se dívá na svět. Všecko, čeho si všimne, musí dostat určitý, pevný, matematicky až jasný vztah k němu, k jeho ohnisku duchovému. Nač vloží ruku, musí nést její stopu, pečeť duhovou, znak nesmazatelný, jednotný.

U Svobody je tomu tak. Je hluboká vnitřní zákonná, matematicky přímo dokazatelná jednota u něho mezi lyrikem, dramatikem a epikem. I v posledních dvou směrech napsal Svoboda práce směrodatné v naší literatuře. A věci *stejně psychologické struktury* ve svých posledních prvcích a složkách jako v lyrice.

„*Směry života*“, jako „*Rozklad*“, jako „*Útok zisku*“, jako „*Dědečku!*“ jsou básně a romány sil duševních nebo společenských, zápasy sil a hnutí. Jsou to hry v pravém a nejryzejším smyslu slova sociologické — pracují týmiž elementárními city a ideami jako jeho lyrika. Jsou to básnické demonstrace společenských procesů — ne tendenční jich řešení — nýbrž pouze básnický, umělecky rytmovaný jich *názor*. Jak se rozpadá společenské těleso vočkováním cizích prvků — toto velikolepé divadlo biologické maluje „*Rozklad*“, hra s antickou přímo obzíravostí rodovou a kmenovou.

Nikde nebyl, myslím, u nás problém dekadence a diletantismu řešen, rozložen, sveden v poslední své biologické prvky, pochopen a v celé symbolické zákonné kráse své hrůzy a velikosti vystižen jako tu. Svoboda ukázal tu také vlastní filosofické jádro *konservatismu*, rodové uzavřenosti a celosti, národní neporušenosti, který jako poslední výsledná linie táhne se celým jeho dílem a zavírá je v jediný symbolický kruh jednoty.

V „*Dědečku*“, tak úplně nepochopeném většinou žurnalistiky, hledá nové cesty básnické, chce stvořit ryzí umělecký a přitom český *humor* — básnický to problém nejtěžší a nejnepohodnější. Humor, ta kvinteseence filosofie a poesie, humor, ta delikátní, lehká hra hluboké lidské duše! Humor, ta psychologie národní, ta charakteristika národní

psychy. Jak ryze umělecky Svoboda pojal a řešil svůj úkol, může posoudit jen, kdo zná řadu zoufalých a marných pokusů o humor v moderních literaturách světových, v nichž se ztroskotaly i největší a nejmělejší duše umělecké. Ten také pozná celou *uměleckou cudnost* práce Svobodovy, jen ten také dovede ocenit tuto práci, kde autor se zřekl všech vnějších lehtadel a hmotných hrubých komických dráždivel, a působil jen a jen poesíí, náladou. Poesie, náladový rozmar, citové kouzlo prozíraní... tak Svoboda pochopil problém humoru moderního a uměleckého. A co českosti je v této práci, v tom milém, starosvětském, poctivém a jímavě srdečném a citovém ovzduší, v té roztomilé tvrdošijnosti a neustupnosti, která však je pouze vnějškem, za nimž se ukrývá smutná, starostlivá, teskná, hluboká duše!

Jako epik Svoboda má řadu povídek veršem, veliký veršovaný román z moderní vesnice české „*Noví vesničané*“ a řadu povídek prózou sebraných ve sbírky „*Románové paprsky*“, „*Náladové povídky*“ (u Otty), „*Vzrušující hlavy ženské*“ (u Otty 1897) a jiné. Jsou plny vůně a psychologické drobnomalby. „*Noví vesničané*“ je epos široké koncepce, v němž chtěl básník podat společenskou přeměnu vesnice staré, uzavřeného selského stavu, v moderní útvar splynulejší se městem, zachytiti mísící se starou kulturu s novou a vésti tak široký řez českým světem současným. Je to široce rozložená, bohatě oživená freska. V povídkách prózou jsou čísla neobyčejné prozíravosti psychologické. A ten ryze malířský, názorný postup malými tichými barevnými skvrnami a podloženými stíny, tou celou laskavou, trpělivou a oddanou prací štětce, jenž miluje a hladí vše, čeho se dotýká. A konečně ten stálý napjatý *dech rozvoje*, ty ideové, citové, nervové *procesy*, to vnitřní, stále vyšlehující a proskakující teplo života, rostoucí a klesající, zmitající se a padající v bolestech. Řekl jsem výše, že Svobodovo umění má sklon k ideové typičnosti a symbolismu.

Cítí se to také i v jeho povídkách, ale jak je to bez újmy jich umělecké hodnotě. Jak tu není žádných scholastických schemat, žádných tendenčních point, žádné alegorické suchosti. „Pod pestrým povrchem života postupují ukryty hlubší proudy“, napsal si Svoboda jako motto

Rozkladu, a to je zákon, metoda celé jeho básnické tvorby. Pestrý povrch — ano, chycený v celé své hře — zdánlivě jen zcela samoučelně — jen pro radost oka a umělecké ruky jako krásné, bohaté a zajímavé *divadlo* — ale *pod ním ukryt* všude ideový plán, zákon stavby, smysl hry. Ukryt, pod ním! To je umělecké.

Vidím v Svobodovi umělce a především básníka, skutečného ideového tvůrčího básníka rozlohy u nás vzácné a ryzosti, hloubky a poctivosti neméně. Zajímavé psychologicky je mi, že nejvíce pochopení pro práce Svobodovy mají lidé života, prosté, zkušené, hloubavé duše, které prožily ztěžka svůj život... více než četní, tak zvaní moderní literáti, kteří snad doopravdy, snad někdy jen z literární politiky jsou nebo tváří se nechápavi. Je mi to milo proto, že nejednou stalo se to již v dějinách umění: hlubokému, těžkému, z kořenů země vzešlému dílu porozuměli vážní lidé života, ale neporozuměl módně zvrhlý, polokulturní a polovzdělaný literární filistr.

Myslím, že to může být milé i Svobodovi. Je to taková zkouška na ruby, *experimentum crucis*.

Fr. X. Svoboda vydal tyto knihy: „Chladem a teplem“. Básně. I. L. Kober, 1883. Praha. — „V záhybech společnosti“. Básně. I. L. Kober, 1883. Praha. — Básně: „Paprsky“. I. L. Kober, 1883. Praha. „Drobné zrní“. I. L. Kober, 1883. Praha. „Širokým proudem“. I. L. Kober, 1883. Praha. — „Písně milostné“. Básně. I. L. Kober, 1885. Praha. — „Nálady z minulých let“. Básně. Sušice 1890. — „V našem vzduchu“. Básně. F. Šimáček, 1890. Praha. — „Květy mých lučin“. Básně. V. Kraus v Táboře. 1896. — „Koketky, ženichové a nevěsty“. Povídky veršem. F. Šimáček 1894, Praha. — „Noví vesničané“. Román veršem. Jaroslav Pospíšil, 1895. Praha. — „Povídky I.“ I. L. Kober, 1886. Praha. — „Povídky II.“ I. L. Kober, 1886. Praha. — „Mladé představy“, povídky. Šašek & Frgal ve Vel. Meziříčí, 1894. — „Románové paprsky“, povídky. Emil Šolc v Telči, 1894. — „Náladové povídky“, povídky. J. Otto, 1894. — „Probuzení“, povídka. Maticе Lidu, 1893. — „Směs žertu i žalu“, povídky. Libuše, 1895. — „Vzrušující hlavy ženské“. Novely. J. Otto v Praze, 1897. — „Márinka Válkova“, drama. Pomocí České Thalie. 1889. — „Směry života“, činohra. F. Šimáček, 1891. — „Rozklad“, činohra. F. Šimáček, 1892. — „Útok zisku“, činohra. F. Šimáček, 1894. — „Dědečku, dědečku!“ činohra. F. Šimáček, 1897. — Připravuje: Dramata „Odpoutané zlo“ a „Dívejte se, kudy kráčela“ a veliký rozvojový román tří generací „Rozkvět“ (Vyjde v Libuši 1898).